

SZYMBORSKIEJ POETYCKIE PRÓBY WYRAŻANIA NIEWYRAŻALNEGO

Żmudzka-Brodnicka M. *Wisława Szymborska i niewyrażalne*. – Gdańsk: Athenae Gedanenses, 2014. – 203 s.

Nie ma wątpliwości, iż sam tytuł recenzowanej monografii zapewni jej popularność wśród czytelników i badaczy literatury. Zarówno nazwisko słynnej polskiej poetki, jak i kategoria, poprzez pryzmat której Autorka książki rozpatruje twórczość Noblistki, wywołują nieukrywaną ciekawość, połączoną z podszytymi sceptycyzmem pytaniami: co nowego i odkrywczego w naszych czasach można napisać o Szymborskiej oraz jak można wyrazić niewyrażalne skoro jest niewyrażalne z założenia? Jak się okazuje, co zaznacza Autorka, „wśród licznych prac omawiających poezję Wisławy Szymborskiej żadna w sposób bezpośredni nie została poświęcona kategorii niewyrażalnego i próbom jego wyrażenia” (s. 72). To słuszne spostrzeżenie wywołuje pewne zdumienie, zadziwienie (wg Szymborskiej) czytelnika, tym bardziej, że większość prac, które cytuje Autorka, w taki czy inny sposób dotyczą problemu niewyrażalnego, zbliżając się do niego i niejako wycofując się w obliczu tego, co ciężko jest uchwycić i ująć w słowa. Monika Żmudzka-Brodnicka podejmuje się tego karkołomnego zadania, realizacja którego może umieścić młodego naukowca w jednym szeregu ze znanymi badaczami problemu niewyrażalnego w literaturze oraz wybitnymi znawcami twórczości Szymborskiej, a może zdyskredytować i wytrącić poza krąg fachowych poszukiwaczy niewyrażalnego w poezji.

Monografia ma przejrzystą strukturę. Składa się ze Słowa wstępnego, trzech rozdziałów, Zakończenia oraz Bibliografii. We Wstępie Autorka precyzyjnie opisuje cel, zadania, przedmiot badań, zasady metodologiczne, który przyświecają Jej podczas analizy utworów Szymborskiej. Ta część monografii doskonale spełnia swoją funkcję orientując czytelnika na prawidłowe rozumienie kompozycji i zamiarów Badaczki.

W Rozdziale I *Poeta i świat. Doświadczenie rzeczywistości w XX wieku* Autorka, bazując na założeniach hermeneutyki filozoficznej, poszukuje źródeł zaistniałego w XX wieku „kryzysu reprezentacjonizmu”. W tym

kontekście uważa za niezbędne przywołanie koncepcji tożsamości człowieka, zaakcentowanie potrzeby ciągłego opowiadania o sobie i świecie, które określa miejsce jednostki. Podejmuje również zasadniczy problem związku pomiędzy literaturą a doświadczeniem świata przez człowieka, wnioskując, iż doświadczenie nowoczesne naznaczone jest niepewnością, niekompletnością i fragmentarycznością, a więc człowiek percypuje świat na zasadzie punktowej, momentalnej, wyrывkowej. Zastanawia się nad kwestią reprezentacji świata przez poezję, tekst poetycki oraz możliwościami języka poetyckiego wobec odzwierciedlenia doświadczenia. Odrębną część poświęca rozważaniom na temat wyrażenia niewyraźnego w literaturze, mianowicie przejawów motywu niewyraźnego w literaturze polskiej, oraz analizuje tezy i hipotezy polskich badaczy niewyraźnego.

Najciekawszym pod względem interpretacji literackiego wyrażenia niewyraźnego na przykładzie poezji Wisławy Szymborskiej jest rozdział II *Poetyckie próby wyrażenia niewyraźnego*, który można by określić jako część oryginalną, ukazującą na przykładach poetyckich horyzonty pojmowania niewyraźnego przez Autorkę i otwierającą niezwykle perspektywę badawczą. Autorka dzieli rozdział na dwa podrozdziały, drugi z których z kolei na pięć części odpowiednio do pewnych założeń tematycznych (niewyraźne w warsztacie poetyckim oraz próby jego realizacji w odniesieniu do poszczególnych tematów charakterystycznych dla twórczości poetki). Rozdział kończy Podsumowanie. Rozdział II, można to stwierdzić z całą pewnością, jest bardzo fachową, przemyślaną i wnikliwą analizą wybranych wierszy z dorobku Szymborskiej, którą na ogół Autorka traktuje jako „poetkę niewyraźnego”, a jej poezję rozpatruje jako „próbę znalezienia najodpowiedniejszych słów na uchwycenie percypowanego przez poetkę stanu słownej niewyraźności...” (s. 69, 72). Zaprezentowane utwory potwierdzają tezę postawioną przez Autorkę. Interpretacja poezji, metodologicznie dobrze utrzymana, przekonuje, iż niewyraźne jest cechą konstytutywną poezji Szymborskiej, jej myślenia o świecie, o egzystencji człowieka, o jego problemach i sprawach, bo niewyraźne, mimo że pozostaje niewyrażone, przenika byt człowieka, jego codzienność, chcąc nie chcąc pozostawia ślady, które poetka usiłuje zauważyć i odtworzyć. Dokonany przez Autorkę analiz wszystkich sugestii niewyraźnego w poezji Szymborskiej przekonuje czytelnika do podstawowego założenia książki o obecnych permanentnych próbach uchwycenia nieuchwytnego, nieoczywistego, niewyraźnego doświadczenia.

Rzecz jasna, z zaproponowanym przez Autorkę opisem przejawów niewyraźnego można dyskutować, można go uzupełniać, można przemieszczać akcenty, ale każda próba interpretacyjna Autorki jest do obronienia. Należy tu również poprzeć pomysł Autorki publikacji tekstów wierszy, które poddawane są analizie. Tym samym rozważania badaczki nawiązują bezpośrednio do materii tekstowej i są pozbawione abstrakcyjnego teoretyzowania, które czytelnik nie zawsze ma możliwość zweryfikować. Rozdział reprezentuje bardzo udane, głębokie interpretacje wierszy *Pomysł*, *W zatrzęsieniu*, *Elegia podróżna*. Przykładem udanej metodologicznie interpretacji jest poezja *Na wieży Babel*, gdzie temat wiersza jest wyraźnie powiązany z kwestią niewyraźnego istotną dla pracy. Bardzo trafne i dobitne jest podsumowanie interpretacji wiersza *W rzece Heraklita*, które pokazuje, jak mocno Autorka trzyma się własnoręcznie utworzonego szlaku i nie zbacza ze ścieżki metodologicznej.

Badacze twórczości Szymborskiej, w tym Autorka książki, zwrócili uwagę na różne poetyki, którymi posługuje się poetka. W jednym szeregu jest wymieniana poetyka negatywna, poetyka inwentarza, liryka maski, liryka pośrednika, wspomniana potoczność stylu autorki *Soli*. Zdumiewa to, że nie został tu nazwany jeszcze jeden sposób odzwierciedlenia rzeczywistości i wysławiania niewysłowionego, którego nie sposób nie zauważyć i który Autorka książki w ewidentnych przypadkach omija, a zwraca uwagę dopiero pod koniec rozdziału podczas analizy wiersza *Terrorysta, on patrzy*. Chodzi mi o stałe próby kadrowania wydarzeń otaczającego świata. Większość z przeanalizowanych przez Autorkę wierszy jest zbudowana na zasadzie połączenia wycinków – kadrów – scen. Każda linijka wiersza *W banalnych rymach* na tyle kumuluje różnorodne treści, że może stanowić odrębną scenę i układać się w film, którego widzem jest czytelnik. Taki sposób budowania wiersza nazwałabym poetyką kadrowania lub poetyką kadru i montażu. Podobne środki komponowania obrazu plastycznego zostały wykorzystane w poezji *Relacja ze szpitala*, *Pogrzeb [II]*, *Jacyś ludzie* i in.

W Rozdziale III *Niewyraźalne w perspektywie odbioru* Autorka monografii podejmuje rozważania na temat relacji autor – czytelnik oraz bada rolę czytelnika w odniesieniu do zapisanego w tekście literackim niewyraźnego. Są tu przywołane różne teorie literackie pozwalające osiągnąć cel badawczy: teoria konkretyzacji R. Ingardena, ujęcie dzieła sztuki (w tym i dzieła literackiego) w kategoriach gry H.-G. Gadamera, teorie metafory

itd. Bardzo trafnie odmalowuje Autorka portret odbiorcy poezji Szymborskiej – posiadacza szerokiej wiedzy ogólnej oraz deszyfratora znaczeń słów, przekształconych związków frazeologicznych, innych środków stylistycznych. Zdecydowanie przekonuje czytelnika do swojej tezy o poezji Szymborskiej jako takiej, która jest realizacją poetyki hermeneutycznej.

Zatem cała praca Moniki Żmudzkiej-Brodnickiej poświęcona została próbom uchwycenia nieuchwytnego, wyrażenia niewyraźnego, wypowiedzeniu niewypowiedzianego, poznaniu niepoznawalnego w twórczości poetyckiej, a mianowicie wielopłaszczyznowej poezji Wisławy Szymborskiej, co wiąże się z przekroczeniem nieprzekraczalnego i opisem nieopisywalnego. Próba ta jest udana i warta przedstawienia szerokiemu kołu odbiorców.

Mariya Bracka